

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

**АРАНЧІЙ В.І., К.Е.Н., ПРОФЕСОР,
ГАЛІНСЬКА Т.С., СТ. ВИКЛАДАЧ,
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ**

У статті розглядаються теоретико-методологічні аспекти визначення економічної ефективності інтенсифікації сільського господарства. Проаналізовані та систематизовані методичні підходи щодо визначення економічної ефективності інтенсифікації в аграрних підприємствах.

The theoretical and methodological aspects of determination of economic efficiency of intensification of agriculture are examined in the article. Methodical approaches are analysed and systematized in relation to determination of economic efficiency of intensification in agrarian enterprises.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підвищення ефективності агропромислового виробництва є основою економічного розвитку нашої країни. Від розв'язання цієї проблеми залежить прискорення темпів зростання суспільного багатства, підвищення рівня життя народу. Вирішення цього завдання можливе лише шляхом впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу, значного підвищення продуктивності праці, структурної перебудови та оптимізації агропромислового виробництва тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підвищення ефективності розвитку агропромислового комплексу та дослідженню економічних, організаційних, технологічних, екологічних, соціальних аспектів інтенсифікації сільського господарства присвячено багато наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених. Значний внесок в розробку концептуальних положень проблеми зробили українські економісти-аграрники: В. Андрийчук, Ю. Мельник, П. Гайдуцький, О. Гудзинський, В. Горкавий, П. Макаренко, Л. Мармуль, В. Месель-Веселяк, П. Саблук, В. Юрчишин та інші. Основна частина авторів зводить економічне зростання до збільшення обсягів виробництва і забезпечення його стабільності. Крім того, недостатньо розроблена методика оцінки економічної ефективності інтенсифікації сільськогосподарського виробництва.

Цілі статті. Мета дослідження полягає в узагальненні теоретичних і методичних засад, розробці методичних і практичних рекомендацій щодо аналізу рівня інтенсифікації виробництва продукції у сільському господарстві та пошук шляхів підвищення її ефективності.

Виклад основного матеріалу. Інтенсифікація як специфічний процес розширеного відтворення в сільському господарстві розвивається на підставі одних і тих же біологічних законів, які діють незалежно від тієї чи іншої суспільної форми виробництва, тому вона є основою розвитку підприємств усіх форм власності і видів господарювання. Нині вивчення проблеми інтенсифікації сільського господарства має особливо важливе значення, тому перед наукою поставлено завдання об'єктивного висвітлення економічних процесів інтенсивного розвитку сільськогосподарського виробництва [8, с.294].

Мета інтенсифікації сільського господарства – збільшення виходу високоякісної продукції в розрахунку на одиницю земельної площі або на голову худоби, а також підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. Засобом розв'язання цієї проблеми є додаткові вкладення, що зумовлюють концентрацію уречевленої і живої праці на одній і тій самій земельній площі, а в тваринництві – на голову худоби. У такому понятті інтенсифікації сільського господарства відображений її причинно-наслідковий зв'язок. Виходячи з цього вивчення інтенсифікації сільського господарства здійснюють у три етапи на основі системи показників. Залежно від економічного змісту це показники рівня інтенсивності сільськогосподарського виробництва, результату і економічної ефективності інтенсифікації сільського господарства.

У процесі інтенсифікації сільського господарства до землі прикладаються різноманітні засоби виробництва і жива праця сільських трудівників. У зв'язку з цим для визначення рівня інтенсивності сільськогосподарського виробництва використовується система економічних показників, серед яких є загальні і часткові, вартісні і натуральні [6, с. 159].

Із визначення поняття інтенсивності випливає, що інтенсивність з економічної точки зору включає в себе дві складові: матеріально-речову і результативну. Для кожної з них притаманна своя система показників її вимірювання. Важливо пам'ятати, що сільськогосподарське виробництво має складну структуру, тому виникає необхідність кількісно визначати інтенсивність на трьох

рівнях його будови: в цілому по підприємству, в цілому по рослинництву і тваринництву і в розрізі окремих галузей.

На рис. 1 наведені показники матеріально-речової складової інтенсивності та методика їх визначення.

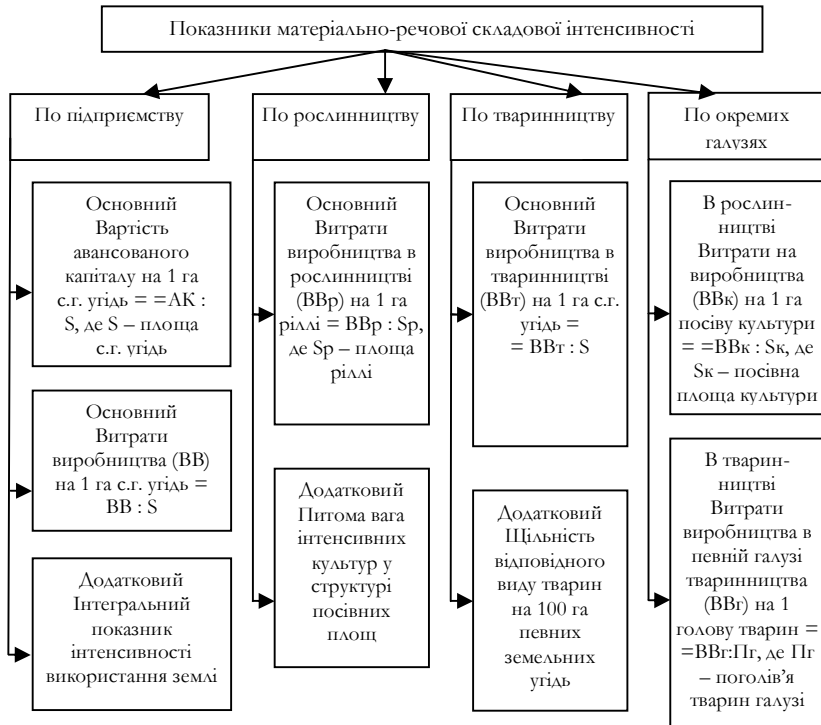

Рис. 1. Показники матеріально-речової складової інтенсивності

Інтегральний показник інтенсивності використання землі (I_3) визначається за формулою:

$$I_3 = \sqrt[3]{K_p \times K_m \times K_n} \quad (1)$$

де K_p – коефіцієнт розораності;

K_m – коефіцієнт меліорованості;

K_n – коефіцієнт повного використання землі.

Для оцінки результативної складової інтенсивності використовуються показники, наведені на рис. 2.

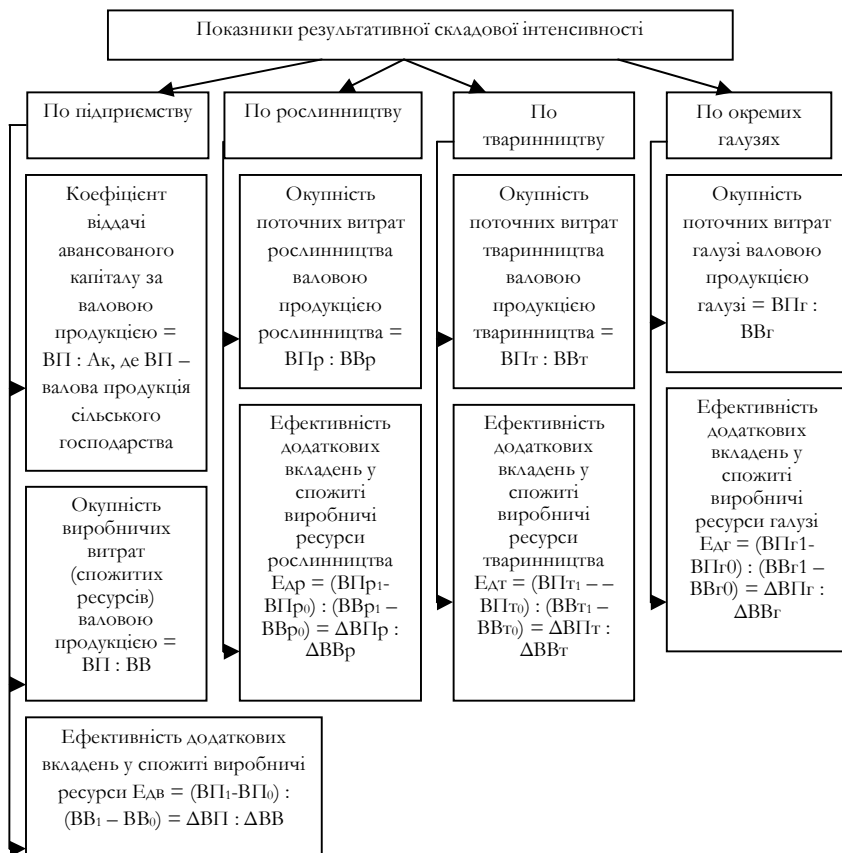

Рис 2. Показники результативної складової інтенсивності та методики їх визначення

В основному за однакових інших умов, чим вищі показники матеріально-речової складової інтенсивності, тим вищих результатів виробництва досягають аграрні підприємства, і навпаки, але за умови, що ці показники не перевищують раціонального рівня. Щоб переконатися, наскільки підприємству було економічно вигідним інвестування ресурсів у виробництво, потрібно кожен групу показників матеріально-речової складової інтенсивності (по підприємству в цілому, рослинництву, по тваринництву і по кожній галузі) розглядати в єдності з

відповідною групою показників її результативної складової. Чим вищі ці результативні показники, тим краще підприємство використовує ресурси на стадії виробництва. Детальний аналіз цих двох груп показників по рослинництву, тваринництву і окремі галузях дає змогу виявити, які виробництва справили найбільш істотний позитивний вплив на кінцеві результати господарської діяльності, а які – негативний. Отже, управлінський персонал має змогу приймати обґрунтовані рішення щодо вдосконаленні галузевої структури підприємства.

Множинність показників матеріально-речової і результативної складової інтенсивності нерідко ускладнює аналіз через можливу різнонаправленість їх зміни і в окремих випадках не дає змоги робити однозначний висновок щодо динаміки інтенсивності. Тому є потреба в побудові комплексного показника інтенсивності, який поєднував би у собі основні показники її складових: динаміку зміни авансованого капіталу і спожитих ресурсів та динаміку віддачі авансованого капіталу й окупності виробничих витрат (спожитих ресурсів) за валовою продукцією. Незважаючи на притаманний комплексним (інтегральним) показникам недолік, складність, а інколи і неможливість їх чіткого економічного трактування, все ж указані показники мають одну безперечну перевагу, на яку ми уже звертали увагу – однозначність в оцінці динаміки зміни явища (процесу), для якого характерні багато вимірність.

В розгорнутому вигляді формулу визначення комплексного показника інтенсивності з урахуванням вимог до побудови інтегральних показників на основі формули середньої геометричної, можна записати так:

$$I_k = \sqrt[4]{\frac{AK_1}{AK_0} \times \frac{B\Pi_1 \div AK_1}{B\Pi_0 \div AK_0} \times \frac{BB_1}{BB_0} \times \frac{B\Pi_1 \div BB_1}{B\Pi_0 \div BB_0}}. \quad (2)$$

Після здійснення необхідних математичних перетворень дана формула набуває вигляду:

$$I_k = \sqrt[4]{B\Pi_1^2 \div B\Pi_0^2} \quad (3)$$

Як бачимо, економічне трактування інтегрального показника інтенсивності важко здійснити. Проте є очевидним, що за умови, коли $I_k > 1$, інтенсивність на підприємстві зростає, за $I_k = 1$ вона

залишається незмінною і за $I_k < 1$ – зменшується, що є негативним явищем в його розвитку.

Узагальнюючим показником рівня інтенсивності сільськогосподарського виробництва, який відображує сукупні затрати уречевленої і живої праці, є сума вартості основних виробничих фондів і поточних виробничих витрат (без амортизації) з розрахунку на гектар сільськогосподарських угідь. У господарствах об'єктом інтенсифікації сільськогосподарського виробництва в цілому є загальна площа їх сільськогосподарських угідь. Цей показник безпосередньо виражає суть інтенсифікації і характеризує рівень інтенсивності всього сільського господарства.

Важливим показником рівня інтенсивності сільського господарства є річні виробничі витрати на гектар сільськогосподарських угідь або на голову худоби. Річні витрати сільськогосподарського виробництва включають частину вартості основних фондів у розмірі амортизації, віднесеної на собівартість продукції, а також вартість спожитих оборотних засобів, у тому числі і оплату праці. Цей показник залежно від об'єкта інтенсифікації може характеризувати рівень інтенсивності всього сільського господарства або окремих його галузей.

Рівень інтенсивності сільського господарства характеризується також таким показником, як затрати живої праці з розрахунку на гектар земельної площі або голову худоби. Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва здійснюється на основі широкого використання досягнень науково-технічного прогресу, що сприяє впровадженню комплексної механізації і автоматизації виробничих процесів, підвищенню продуктивності праці. Тому на відміну від інших показників затрати праці на одиницю земельної площі або голову тварин у процесі інтенсифікації закономірно зменшуються. Це відображує відповідні зміни у співвідношенні затрат уречевленої і живої праці з підвищенням технічної озброєності сільського господарства [3].

Економічну ефективність інтенсифікації сільського господарства характеризують такі показники: продуктивність праці, фондівіддача, окупність виробничих витрат, собівартість продукції, розмір валового, чистого доходу і прибутку на 1 га земельної площі, рівень рентабельності виробництва, окупність додаткових витрат. Останній показник у загальному вигляді характеризує економічну доцільність збільшення виробничих

витрат і визначає ефективність їх використання. Окупність додаткових витрат – це середньорічний приріст вартості валової продукції сільського господарства з розрахунку на 1 грн. додаткових витрат, що зумовили цей приріст у процесі інтенсифікації виробництва [6, с. 162].

Необхідно відзначити, що практика останніх років не показала ефективності системи ціноутворення в сільському господарстві, що значною мірою зумовило збитковість переважної більшості сільськогосподарських підприємств. У свою чергу збитковість сама по собі стримувала процес інтенсифікації, тому що господарства не мали прибутку – джерела додаткових вкладень. Крім того, в умовах збиткового виробництва відсутні матеріальні стимули щодо підвищення рівня та ефективності інтенсифікації як для підприємств, так і для їх працівників.

У конкретних господарствах кількісне збільшення додаткових вкладень різною мірою поєднується з турботою про їх якісне і комплексне використання відповідно до спеціалізації та інших умов виробництва. Тому послідовні вкладення праці та засобів в окремих підприємствах характеризуються різною продуктивністю, їх ефективність може як підвищуватись, так і знижуватись, якщо до складу додаткових вкладень включаються явно непродуктивні витрати.

Висновки. Економічна ефективність інтенсифікації залежить від її рівня. При цьому підвищення ефективності додаткових вкладень має місце в межах оптимального рівня інтенсивності, зумовленого даним рівнем розвитку продуктивних сил. У початковий період переходу до послідовної інтенсифікації, коли необхідно здійснити великі вкладення, які не забезпечують прямого значного приросту продукції, ефективність додаткових вкладень, як правило, низька. З підвищенням рівня інтенсивності, насиченням кожного гектара землі матеріально-технічними засобами, ростом науково-технічного прогресу ефективність витрат підвищується навіть при зниженні темпів сукупних вкладень.

Досягнення високої ефективності додаткових вкладень пов'язано не лише з підвищенням рівня витрат з розрахунку на гектар земельної площі, а також із створенням для цього відповідних економічних умов і можливостей господарювання

через систему ринкових відносин та розвитку аграрної інфраструктури.

Література.

1. Амбросов В.Я. Наукові положення удосконалення економічного і господарського механізмів розвитку сільського господарства / В.Я. Амбросов, Т.Г. Маренич // Економіка АПК. – 2005. – № 10. – С. 14-19.

2. Вітков М.С. Основні фактори інтенсифікації аграрного виробництва в перехідний період до ринку / М.С. Вітков // Економіка АПК. – 2005. – № 2. – С. 17-20.

3. Гацура Я.Т. Методологічні положення інтенсифікації аграрного виробництва на інноваційній основі / Я.Т. Гацура. // Економіка АПК. – 2001. – № 9. – С. 65-70.

4. Дергач І.В. Економічна сутність та напрямки розвитку інтенсифікації аграрного виробництва / І.В. Дергач // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 61-63.

5. Макаренко П.М. Показники оцінки економічної стійкості аграрних підприємств / П.М. Макаренко, Л.О.Чіп // АгроСвіт. – 2008. – № 24. – С. 34-37.

6. Мацибора В.І. Економіка сільського господарства / В.І. Мацибора. – К.: Вища школа, 1994. – 415 с.

7. Світков М.С. До теоретичних і методологічних засад інтенсифікації аграрного виробництва / М.С. Світков // Економіка АПК. – 2004. – № 11 – С. 33-37.

8. Станкевич О.Б. Ефективність інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. / О.Б. Станкевич, В.І. Мацибора // Науковий вісник НАУ. – 2001. Вип. 34. – С. 294-297.